

**AKADEMİK CAMİADA YURTTAŞLIK ALGISI ve BİLİNCİ:
(CÜ ÖĞRETİM ÜYELERİ ÖRNEĞİNDE)**

Ercan ŞAHBUDAK - Sezer AYAN***

Özet: Bu çalışma, resmi statü tarafından kabul edilen Türk vatandaşlığı ve kimliği algısına etki eden faktörleri ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Çalışma temelde kuramsal ve uygulamalı olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde yurttaşlık hakkındaki yasal belgeler, hükümet tartışmaları ve öne çıkan entelektüellerin çalışmaları incelenmiştir. İkinci bölümde ise, bireylerin yurttaşlık algılarını ortaya koyabilmek amacıyla Cumhuriyet Üniversitesi öğretim üyeleri örneğinde alan araştırması yapılmıştır.

Kuramsal kısımda, yurttaşlık olgusu öncelikle kavramsal olarak ele alınmıştır. Tarihsel gelişiminden, politik ve hukuki görünümünden, yurttaşlık kuramlarından ve günümüzdeki yurttaşlık anlayışlarından bahsedilerek, yurttaşlığın genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Daha sonra Türkiye’de yurttaşlığın gelişimi anlatılmıştır. Osmanlı’dan günümüze kadar Türk siyasal ve toplumsal yaşamındaki belirleyici faktörlerin, yurttaşlık üzerindeki etkileri dikkate alınarak, kronolojik bir sıra izlenmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde, bireylerin yurttaşlık bilinçlerini ölçmek üzere, Cumhuriyet Üniversitesi’nde görev yapmakta olan öğretim üyeleri örneğinde bir alan araştırması yapılmıştır. Alan araştırmasında Likert tipi soru formları kullanılmıştır. Elde edilen veriler istatistiksel analizler yoluyla değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır. Yurttaşlığın etnik ve dinsel kimlikler üzerinden yürüdüğü günümüz Türkiye’sinde, yasalar karşısında pasif durumda olan, haklardan ziyade sorumlulukların ön plana çıktığı bir yurttaşlık anlayışı toplumun genelinde hissedilmektedir. Araştırma sonuçlarına göre öğretim üyelerinin büyük çoğunluğu ise, aktif yurttaşlık anlayışını benimsemektedir. Fakat toplumun en bilinçli kesimi olması beklenen öğretim üyeleri arasında da yasalar karşısında edilgen durumda olanlar ve pasif yurttaş konumunda bulunanlar vardır.

Anahtar Kelimeler: Yurttaşlık, Kimlik, Ulus-devlet, Demokrasi ve Modernleşme

* Cumhuriyet Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, Sivas.

** Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Sivas.

**Perception And Consciousness Of Citizenship In Academia:
Sample Of Cumhuriyet University**

Abstract: The main aim of this study is to present the coefficient factors to Turkish citizenship and sense of identity that are accepted by official status. The study consists of two chapters in basis: theoretical and practical. In the first chapter, legal documents about citizenship, discussions of government and prominent intellectuals' works were studied. In the second chapter, field work with the example of lecturers in Cumhuriyet University was done to present sense of citizenship of the individuals.

In the theoretical chapter, first, the fact of citizenship was theoretically discussed, its historical process, citizenship institutions, political and legal aspects of citizenship was mentioned and a general overview of citizenship was carried out. Then, the improvement of citizenship in Turkey was explained. A chronological order was followed by considering the effects on citizenship of the determining factors of Turkish political and social life from Ottoman to present.

In the second chapter of the study, a field research in the example of the lecturers in Cumhuriyet University was carried out to measure the consciousness of citizenship of individuals. In the research, Likert type question forms were used. Acquired data was evaluated and interpreted by way of statistical analyses. In today's Turkey, in which citizenship is viewed through the ethnical and religious identity, a citizenship mentality that is passive before the law and in which responsibilities come into prominence rather than individual rights is felt through the society. According to the research results, most of the lecturers adopt the active citizenship mentality. However, there are passive lecturers before the law who are expected the most conscious citizens in the society.

Key Words: Citizenship, Identity, Nation-state, Democracy and Modernization.

Giriş

Yurttaşlık, son zamanlarda gerek siyasal arenada gerekse sosyal bilim çevrelerinde yoğun olarak tartışılan konulardan biridir. Özellikle küreselleşme süreci ve postmodernite tartışmaları ile birlikte ulus devletin sorgulanmaya başlandığı günümüzde, yurttaşlık olgusunun yeniden ele alındığı ve yorumlandığı görülmektedir.

Tarihsel süreçte kapitalizmin ve demokrasinin gelişmesine paralel olarak önem kazanan yurttaşlık olgusu, siyasi literatürde görülen yeni bir kavram değildir. Kökeni çok eskilere, Antik Yunan'a kadar gitmektedir. Latince civis

ve Yunanca *politieis* kelimelerinden türemiş olan yurttaşlık, en basit anlamda “bir siyasal topluluğun üyesi” şeklinde tanımlanabilir. (Sarıbay, 1998: 67).

Antik Yunan’da kentin yani polis’in ekonomik, dini, askeri ve siyasal bir birim olarak ortaya çıkışı, yurttaş düşüncesinin de başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Yunanlılar, yurttaşlardan meydana gelen soyut, politik bir toplum fikrini geliştirmişlerdir. Bunun yanı sıra Yunan sitesinin barbar toplumlardan farklı olarak yasalarla yönetilen bir toplum ve hukuk devletinin de başlangıcı olduğu kabul edilmektedir (Ignatief, 1995: 25). Romalılarla birlikte yurttaşlar, sitenin mensubu olarak değil, hukukun öznelere olarak tanımlanmaya başlamıştır (Schnapper 1995: 50). Bu yeni aşamada yurttaşlık, bir takım haklar içeren bir yasal statü olarak kavramsallaştırılmıştır. Ayrıca yurttaşlık, Yunanlılardaki anlayıştan farklı olarak herkese açık bir hale gelmiş ve daha evrensel bir açılım kazanmıştır.

Modern zamanlara doğru gelindiğinde, yurttaşlık anlayışlarında ve pratiklerinde yeni boyutlar ortaya çıkmıştır. Örneğin yurttaşlığın içerdiği haklar çeşitlenmiştir; başlangıçta kişisel ve sivil haklarla sınırlı olan yurttaşlık hakları, önce siyasal haklara ve ardından sosyal haklara doğru genişlemiştir (Üstel, 1999: 62). Ayrıca Avrupa Birliği gibi yeni ekonomik ve siyasal organizasyonlar çerçevesinde ulus-üstü yurttaşlıktan söz edilmeye başlanmıştır.

Günümüze kadar geçen sürede “yurttaş” kavramıyla kastedilen iki farklı anlayış etkili olmuştur. Bunlardan birincisi, yurttaşlığı bir görev, bir sorumluluk ve gururla kabul edilmiş bir yük olarak tanımlar. İkincisi ise, yurttaşlığı bir statü, bir yetki, bir hak veya pasif şekilde kullanılan haklar manzumesi olarak görür (Bendix, 1964: 56). Birinci anlayışta yurttaşlık hayatın çekirdeğini, ikincisinde ise hayatın dışsal çerçevesini oluşturmaktadır.

Bu araştırma, bir batı kavramsallaştırması olan yurttaşlık olgusunun, ülkenin en bilinçli ve aydın kesimlerinden biri olması beklenen akademik camianın Sivas Cumhuriyet Üniversitesi özelinde yurttaşlık bilinç ve algılarını sorgulamak üzere gerçekleştirilmiştir. Yurttaşlığın tarihsel gelişim süreci, Türkiye şartlarında incelenmiş, yaratılmak istenen yurttaş ve yurttaşlık olgusunun günümüzdeki görünümü sunulmaya çalışılmıştır. Özellikle, Avrupa Birliği’ne girmeye çalışan Türkiye’de yurttaşlık anlayışının sorgulanması ve yeni bir değerlendirmenin yapılması, Türkiye gerçeklerinin göz önüne serilerek daha somut bir tutum benimsenmesine yardım edeceği umulmaktadır.

Son zamanlarda çeşitli vesileler dolayısıyla üzerinde çok tartışılan yurttaşlık olgusu, ülkemizde akademik anlamda yeterince işlenmemiş, yapılan çalışmalar teorik düzeyde kalmıştır. Cumhuriyet Üniversitesi öğretim üyeleri özelinde yapılan bu çalışma, yurttaşlığa dair yapılmış olan sınırlı sayıda uygulamalı çalışmalardan biridir. Bu çalışma ile öğretim üyelerinin yurttaşlık algıları ve bilinç düzeyleri, hazırlanan soru cetvelleri ile ölçülmeye çalışılmıştır.

Yurttaşlık

En genel anlamıyla, “bir siyasal topluluğa aidiyet” olarak tanımlanan yurttaşlık anlayışı paralelinde yurttaş, ortak yaşam içinde haklarının ve ortak yaşama ilişkin yükümlülüklerinin farkında olarak eylemde bulunan kişi/birey olmaktadır. Bu haklar ve yükümlülükler tüm üyeleri kapsadığından dolayı, yurttaşlık olgusu özgürlük, eşitlik, ulusallık ve evrensellelikle birlikte düşünülecektir. Yurttaş olmak bakımından hiçbir üyenin statüsü farklılıkları içermemektedir (Hall ve Held, 1995: 173). İnsanlar karar alma sürecine katılmaksızın birey bile olamamaktadırlar (Barber, 1995: 25). Topluluk hem katılımdan doğmakta, hem de katılımı olanaklı kılmaktadır. Topluluğa katılım ise yurttaşlıkla olur. Dolayısıyla, topluluk ve katılım “tek bir toplumsal varoluşun, yani yurttaşlığın görünüşleridir” (Barber, 1995: 200). Katılım, sorumluluk doğuran bir eylemdir (Varol 1997:134).

Tarihsel süreç içinde açıkça görülebileceği gibi, antik çağdan itibaren yurttaşlık, siyasal sisteme katılım pratiği olarak karşımıza çıkmaktadır (Barber, 1995: 25). Bu katılımın ardında, kaynaklardan ve zenginliklerden pay alma; böylelikle toplumun ayrıcalıklı ve seçkin bir üyesi haline gelme mücadelesi vardır. Dolayısıyla yurttaşlık, ilk andan itibaren, bazı kurucu dışlama pratikleri üzerinde yükselme zemini bulmuştur. Antik Yunan ve Roma’da sınıf ve cinsiyet ayrımı üzerine kurulmuş olan yurttaşlık (Heater, 1996: 57), Hıristiyanlıkla kaybolma noktasına gelmiştir.

Ortaçağ kent devletleri döneminde yurttaşlığın yeniden canlanışının temelinde, hem ekonomik hem de siyasal yapıdaki dönüşümler bulunmaktadır. Kent devletlerinin kurulması, artan ticaret sonucu, siyasetin ekonomik ve toplumsal dönüşümlere uyumlu hale getirilmesi mücadelesini ortaya çıkarmıştır (Oldfield; 1990: 50). Kent devleti içindeki yurttaşlık mücadelelerinin, bir anlamda, kentin ekonomik olarak güç kazanmaya başlayan üyelerinin, siyasete katılma, dolayısıyla kentin ayrıcalıklı üyesi olma mücadelesi olarak okunması gerekmektedir (Bookchin, 1999: 150).

Mutlak monarşiler dönemi ise, yurttaşlığın klasik anlamının öldüğü, bununla beraber devlet ve toplumun birbirinden ayrıldığı ve tebaanın devlet karşısında hiçbir etkisinin kalmadığı, dolayısıyla yurttaşlığın modern kullanımının nüvelerinin ortaya çıkmaya başladığı bir dönemdir (Leca, 1992: 19). Bu dönemden itibaren yurttaşlık, aristokrasinin ayrıcalıklarına karşı bir tez olarak, yükselmekte olan yeni sınıfın yani burjuvazinin söylemlerinde yer almıştır. Burjuvazinin gündeminde olan yurttaşlık, tam da burjuva sınıfının çıkarları üzerine şekillenen, bir başka deyişle bir dizi kurucu dışlamayı, burjuva sınıfının lehine gerçekleştiren bir pratik olmuştur (Özkazanç, 1998: 80-82).

Yurttaşlık olgusu, 1700’lerden itibaren, modern siyasetin katılım, temsil, özyönetim, özdenetim kavramları ile harmanlanarak, modern öncesi çağlardaki anlam ve içeriğinden farklı yeni bir içerik kazanmıştır. Bu da göstermektedir ki

modern yurttaşlık kavramı, modern siyaseti oluşturan temel kavramlarla iç içe gelişmiş, hatta bu kavramlarla birlikte anlam kazanmıştır (Touraine, 2000: 31). Bir başka deyişle modern demokrasilerin merkez kavramlarından biri olan yurttaşlık, uluslaşma süreçleri, ulus devletlerin kuruluşu ve liberal demokrasilerin gelişimi içinde anlam kazanmıştır (Barbalet, 1988: 43). Tüm bu süreçlerin dünyanın farklı coğrafyalarında farklı gelişim çizgisi izlemesinin bir sonucu olarak da, yurttaşlık farklı geleneklerden beslenmiştir (Kadıoğlu, 2004: 61) Bu bağlamda aktif ve pasif yurttaşlık anlayışlarının altını çizmek gerekir (Heater, 1999: 4-7). Hakların toplumsal mücadeleyle kazanılmasına dayanan aktif yurttaşlık anlayışı, devletin yukarıdan bahsettiği pasif yurttaşlıktan çok farklıdır. Ayrıca, yurttaşlık anlayışlarında kamusal ve özel alanın yapısını anlama konusunda da çok farklı kuramsal yaklaşımlardan söz edilebilir (Özbek, 2004: 19-29).

Günümüzde kapitalizmin uluslararası boyut kazanmasıyla, sermaye akışı, ulus-devlet sınırlarının dışına çıkmış, ulus-devlet çözülme sürecine girmiştir (Erdoğan, 1999: 25). Küreselleşme süreciyle ulus-devlet egemenliğinin çözülmesinin yurttaşlığa yansımaları ise, yurttaşlığın birlik ve bütünlük oluşturma işlevinin ortadan kalkması ve ulus-devletlerle yurttaşlar arasında temsil krizinin ortaya çıkması şeklinde olmuştur. Küresel kapitalizmde ulus-devletlerin çok uluslu şirketlerin ya da çeşitli uluslararası girişimlerin aldıkları kararları uygulama birimleri haline gelmeleri, yurttaşların devlet politikalarını etkileme şanslarının ortadan kalkmasına neden olmuştur. Ayrıca, küreselleşmeyle birlikte, dinsel motifler, yerel kimlik ve aidiyetlerin ön plana çıkması, ulusal kimliklerin farklılıklar temelinde yeniden tanımlanması taleplerini beraberinde getirmiştir (Falk, 1994: 138). Tüm bunlar ulus-devletler ve yurttaşları arasında yaşanan temsil krizinin göstergeleridir. Bu krizin aşılması girişimleri ise, yeni yurttaşlık önerileri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yeni yurttaşlık önerilerinin her biri, modern yurttaşlığın kapsamadığı bir alandan eleştiri yönelterek, yurttaşlığın kendi söylemlerini de içerecek şekilde yeniden tanımlanmasını dile getirmektedir (Paternan, 1993: 123-125). Özellikle Birleşik Avrupa ideali, yurttaşlık kimliğine ilişkin yeni bir anlayışın, başka bir anlatımla ulus-devlet ötesi yurttaşlığın olabilirliği tartışmalarını da gündeme getirmiştir (Kaya, 2003: 153-156). Bu bağlamda, bir yandan yeni toplumsal hareketler (Kelly, 2000: 65), ulusal ve etnik azınlıklar, kimlik politikaları çerçevesinde bir tanımlama talep ederlerken, diğer yandan ise yurttaşlığın ulus-devlet aidiyeti dışında küresel ve yerel aidiyetler belirtmesi gerektiği talepleri ortaya çıkmaktadır. Böylece, yurttaşlığın bağlamsal tariflerine yönelik, 'feminist yurttaşlık', 'ekolojik yurttaşlık', 'kent yurttaşlığı', 'Avrupa yurttaşlığı' ve 'küresel yurttaşlık' tartışmaları da son zamanlarda popülerlik kazanmaya başlamıştır.

Yurttaşlığın son zamanlarda çok tartışılma nedenlerinden biri de göç

olgusudur (Soysal, 1994: 100-102). Ekonomik nitelikli göçlerle gittikçe heterojenleşen Batı toplumları, devlet-yurttaş ilişkisini çözümlerken hukuksal, siyasal ve sosyal nitelikte bir takım sorunlarla da karşılaşmışlardır (Kaya, 2000: 146). Özellikle çok hızlı artış gösteren Müslüman nüfusun kültürel haklar, eğitim kurumları ve başörtüsü gibi talepleri karşısında Batılı toplumlar ciddi sorunlarla karşılaşmışlardır. Bu sorunları aşmak için çok kültürlü yurttaşlık, anayasal yurttaşlık (Habermas, 2004: 10-40), gibi bir takım yeni arayışlara girilmişse de bu sorun günümüzde varlığını daha da şiddetlendirerek hissettirmeye devam etmektedir.

Türkiye’de Yurttaşlık

Türkiye açısından bakıldığında, yurttaşlık olgusunun tarihsel gelişiminin batıdan farklı olduğu göze çarpmaktadır. Batı toplumlarında yurttaşlığın oluşumunun tarihi, aynı zamanda kapitalizmin, toplumsal sınıfların sosyal ve siyasal mücadelelerinin de tarihidir. Türkiye’de ise vatandaşlık, Osmanlı modernleşmesinden beri yönetici elitlerin bir ölçüde Batı’dan esinlenerek, yukarıdan aşağıya oluşturmaya çalıştıkları toplum mühendisliği projesinin bir ürünüdür.

Osmanlı devlet düzeninde, imparatorluğun uyuşunda bulunan herkes, padişahın kulu ve ülke toprakları da padişahın mülküdür (Mardin, 1995: 111-115). Osmanlı İmparatorluğu’nda, kulluktan yurttaşlığa geçiş 1839 Tanzimat Hareketi ile başlayan ve “Yeni Osmanlılar” la devam eden bir süreçtir (Çavdar, 1995: 20-21). Düşünsel plandaki gelişmelere bağlı olarak aydın çevrelerde vatan kavramı geliştiği ve yurttaşlık duygusu görülmeye başladığı halde, toplumda henüz özgür bireylerden oluşan eşit haklı yurttaşlık düşüncesi oluşmamış ve kulluk ilişkileri son bulmamıştır. Bu gelişmelere karşın merkezde padişah adına devlet yetkisini kullanan askeri ve mülki erkânla saraya mensup şahısların ve taşrada padişahı temsil eden ayan ve eşrafın kullar karşısındaki ayrıcalıkları devam etmiştir (Akşin, 2000: 122-130). Kulluk ilişkilerinin son bulması ve bireyin yurttaş olma süreci, cumhuriyetin ilanından sonra belirginleşmiş ve ivme kazanmaya başlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu’ndan itibaren incelenen yurttaşlık olgusu, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyetin ilk yıllarında farklı görünüm arz etmektedir (Tunçay, 1992: 60). Kurtuluş Savaşı esnasında Türk Kimliğine herhangi bir vurgu yapılmadan, bütün etnik unsurlara eşit mesafede yaklaşılarak ortak bir katılım sağlanmıştır (Ekinci, 2000: 138). Bu süreçte, din olgusuna ağırlık verilmiş ve ortak payda olan “Müslümanlık” altında toplanılmıştır (Özbudun, 1997: 28). Cumhuriyetin ilk yıllarında ise, daha farklı bir durum göze çarpmaktadır. Bu süreçte Türk ulusu inşa edilmeye çalışılmış ve Türkleştirme politikaları güdülmüştür. Dolayısıyla yurttaş, Türk devrimi ve modernleşmesinin temel öznesi haline gelmiştir.

Çok partili sisteme geçiş ve 27 Mayıs müdahalesinden sonra ilan edilen 1961 Anayasası ile toplum daha özgürlükçü haklara kavuşmuştur (Gözübüyük, 1985: 123). Bu anayasa ile bireysel haklar genişletilerek, devlet karşısında bireye öncelik tanınmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, devlete karşı ödev ve yükümlülüklerin belirleyici olduğu pasif yurttaşlık anlayışı göze çarparken, 1961 Anayasası ile hak ve özgürlüklerin ön planda olduğu aktif yurttaşlık anlayışı ön plana çıkmıştır ve daha liberal bir yurttaşlık anlayışı benimsenmeye başlamıştır. Bu dönemde, yurttaşlık haklarından sosyal hakların ön plana çıktığı görülmektedir (Kongar, 1998: 160-161). 1961 Anayasası ile ortaya çıkan aktif yurttaşlık anlayışı, aslında sosyal devlet anlayışının bir gereği ve zorunluluğudur (Kalaycıoğlu, 1998: 119).

1980'lere gelindiğinde ise yapılan askeri darbeyle, daha önceden verilmiş olan birçok hak geri alınmış ve engellenmiştir. Çünkü 1980'lerde refah devleti anlayışı ve sol politikalar yerini sağ ideolojilerdeki yükselişe paralel olarak, daha muhafazakâr ve liberal politikalara bırakmıştır (Çavdar, 1995: 263-271).

1980'li yıllar, Türkiye'nin sosyokültürel, ekonomik ve siyasi alanlarda köklü değişimler geçirdiği yıllardır (Kalaycıoğlu, 1998: 120-125). Bu yıllarda, Türkiye'ye özgü gelişmeler sonucu, son düzeyde hazcı, azami kişisel kazanç sağlamaya eğilimli, dünyada ve ülkesinde olup bitenlere seyirci bir yurttaş tipi ortaya çıkmıştır demek mümkündür. Söz konusu yurttaş tipinin ortaya çıkmasında resmi söylem oldukça etkili olmuştur. Bir yandan yurttaşlığın sadece haklar ve görevler kategorisine (seçim, vergi, askerlik, kamu hizmeti vb.) indirgenerek tanımının daraltılması, diğer yandan bürokratik söylemin yurttaşlığı, yurtseverliğe indirgeyen dar ideolojik çerçevelere hapsetmesi, pasif yurttaşlık anlayışını ön plana çıkartarak, aktif yurttaşlık anlayışının güçlenmesini engellemiştir. Bu durumda yurttaş, kendisini yalnızca devlete karşı sorumlu hissetmektedir. Bu dönemde Kemalist ideolojinin sorgulandığı ve eleştirildiği görülmektedir. Bu bağlamda 1980'lere kadar yaratılmaya çalışılan ve önemini koruyan Türk kimliği, başka kimlik unsurlarına vurgu yapan düşünceler tarafından tartışma konusu olmuştur. Bu yıllarda çifte yurttaşlık ve anayasal yurttaşlık tartışmalarının popülerlik kazandığı görülmektedir.

Yurttaşlığın resmi tanımı yapılmış olmasına rağmen, 1990'lı yılların sonunda yurttaşlığa dair yeni beklentilerin ortaya çıkması, yurttaşlık tanımının yeniden yapılması taleplerini de beraberinde getirmiştir. Yurttaşlık tanımında belirleyici unsur olarak daha önce de bahsedilmiş olduğu gibi, cumhuriyetin ilk yıllarındakine benzer biçimde etnik kimliğe dayalı unsurlar esas kabul edilmiştir. Bu da yurttaşlık ile ilgili Cumhuriyet anlayışının hala baskın olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte daha aktif bir yurttaşlık isteği bu dönemde yoğun bir biçimde tartışılmaya başlanmıştır.

Günümüzde küreselleşme süreciyle birlikte cumhuriyetin kazanımlarının, demokrasi, insan hakları gibi kavramların gerekliliği ön plana çıkarılarak

sosyal, kültürel, demokratik özelliklerin edinildiği ulus-devletin ve ulusal yurttaşlığın sorgulandığı bir süreç yaşanmaktadır. Yani ulus-devlet yurttaşlığından küresel yurttaşlığa doğru yurttaşlık olgusu sorgulanmaktadır. Toplumlar, varlıklarını sürdürebilmek için ‘öteki’ni hep üretmişlerdir. İlkel topluluklardan günümüz modern toplumlarına kadar, ötekine egemen olma isteği sürmüştür. Aynı zamanda, her toplum, ulus olmak için ötekine karşı var olma savaşı vermiştir. Ulus-devlet, küreselleşen dünyada, ulusal yurttaşlığı korumak için bütün toplumsal kurumlarıyla mücadele vermek durumundadır. Türkiye’de yurttaşlık olgusu ele alınırken, modern yurttaşlığın oluşumu, gelişimi ve küreselleşme süreciyle önerilen alternatif yurttaşlık anlayışları, küreselleşmenin kendisiyle birlikte sorgulanmalıdır.

METEDOLOJİ

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, yurttaşlık olgusunun ne anlama geldiği, tarihsel gelişimi, kuramları, yurttaşlığın yorumlanış şekilleri ve günümüzdeki görünümü incelenmiştir. Genel olarak yurttaşlık kuramları ele alınmış, Türkiye’nin kültürel, siyasi, toplumsal ve ekonomik durumu göz önünde bulundurularak, çok yönlü tartışmalara yer verilmiştir. İkinci bölümde, seçilen örneklem grubuna uygulanan soru cetveli ve ölçeklere ilişkin bulguların sunumu ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

Araştırmanın kapsamını Cumhuriyet Üniversitesi Öğretim Üyeleri oluşturmaktadır. Araştırmanın temel varsayımı ise, toplumun en bilinçli kesimi olması beklenen öğretim üyelerinin Anayasada belirtilen hak ve görevlerini bilme ve benimseme oranlarının yüksek olduğu; dolayısıyla öğretim üyelerinin aktif yurttaşlık anlayışına daha yakın oldukları önermesi üzerine kurulmuştur.

Çalışmanın uygulamalı bölümü, Mayıs-Haziran 2010 tarihleri arasında Cumhuriyet Üniversitesi’nde görev yapmakta olan 567 öğretim üyesinden 251 tanesine anket uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma esnasında Cumhuriyet Üniversitesi’nde görev yapmakta olan tüm öğretim üyelerine anket uygulanması hedeflenmişse de çeşitli nedenlerden dolayı bir kısmına anket uygulanamamıştır.

Analizler, %5 hata payıyla yani, % 95 güvenilirlik düzeyinde gerçekleştirilmiş olup; SPSS 14,0 paket programı kullanılmıştır.

Araştırmaya katılan öğretim üyelerine sosyokültürel, ekonomik gibi demografik niteliklerinin de dâhil olduğu Anayasada belirtilen hak ve ödevlerini ne kadar bilip, benimsediklerine dair iki farklı ölçek uygulanmıştır. Birinci ölçek öğretim üyelerinin Anayasada belirtilen hak ve ödevleri ne kadar bildiklerine; ikincisi ise anayasada belirtilen hak ve ödevleri ne kadar benimsediklerine dairdir. Araştırmada öğretim üyelerinin yurttaşlık bilinçlerini belirlemek amacıyla kullanılan ölçekler 50’şer adet ifadeden oluşmaktadır. Soru

formunda yer alan ifadelere verilen cevaplar 3'lü Likert tipi soru formunda düzenlenmiştir. Soru formunda yer alan tüm ifadeler tek yönlüdür. Buna göre soru formlarından alınan puanların yüksekliği öğretim üyelerinin hak ve sorumluluklarını bilip benimsedikleri anlamına; düşük puanlar ise, hak ve ödevlerin bilinme ve benimsenme oranlarının düşük olduğu anlamına gelmektedir. Toplam puanlara göre yapılan değerlendirmelerde, 0-0,9 arası puan alan öğretim üyelerinin haklarını bilme ve benimseme düzeyleri "az", 1-1,9 arası puan alanların "fazla", 2-3 arası puan alanların "çok fazla", olduğu sonucuna varılacaktır. Öğretim üyelerinin Anayasa'da belirtilen hak ve ödevlerini ne kadar bildiklerine dair oluşturulan ölçek için genel ortalama 69,45 olup, standart sapma 23,10'dur. Ayrıca güvenilirlik katsayısı "Cronbach Alpha" yaklaşık olarak 0,96 olarak bulunmuştur.

Öğretim üyelerinin Anayasa'da belirtilen hak ve ödevlerini ne kadar benimsediklerine dair oluşturulan ölçek için ise, genel ortalama 57,99, standart sapma ise 12,21'dir. Ayrıca güvenilirlik katsayısı "Cronbach Alpha" yaklaşık olarak 0,89 olarak bulunmuştur. Hiçbir değişkenin toplam korelasyon ile negatif ilişkisinin bulunmaması verilerin iç tutarlılığının ($\alpha > 0,60$) çok iyi olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın son aşamasında ise elde edilen sonuçlar yorumlanmış ve rapor edilmiştir.

BULGULAR

Öğretim Üyelerinin Anayasa'da Belirtilmiş Olan Hak ve Ödevleri Bilme ve benimseme düzeylerine ilişkin veriler düz tablolar halinde sunulmuştur (Tablo 1, 2, 3, 4).

Tablo 1 Öğretim Üyelerinin Anayasa'da Belirtilmiş Olan Hak ve Ödevleri Bilme Düzeyinin Yüksek Olduğu Hakların Frekans Tablosuna Göre Dağılımı

	Tamamen Bilgi Sahibiyim		Az Biliyorum		Bilmiyorum	
	Frekans	Yüzde (%)	Frekans	Yüzde (%)	Frekans	Yüzde (%)
Herkes yaşama maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir	204	81,3	12	4,8	35	13,7
Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir	202	80,4	16	6,2	33	13,3
Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına	203	81,0	16	6,2	32	12,6

sahiptir.						
Kimsenin konutuna dokunulamaz.	195	77,8	9	3,6	47	18,5
Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır.	195	77,8	16	6,0	40	16,1
Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.	216	86,1	6	2,4	29	11,4
Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.	227	90,3	4	1,2	20	8,5
Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir.	194	77,3	19	7,4	38	15,3
Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.	213	84,5	16	6,3	22	9,2
Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasî parti içinde siyasî faaliyette bulunma ve halk oylamasına katılma hakkına sahiptir.	195	77,6	15	6,1	41	16,3
Vatan hizmeti, her Türkün hakkı ve ödevidir.	209	83,1	16	6,2	26	10,8
Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür.	207	82,4	22	8,6	22	9,0

Öğretim üyelerinin; Tablo 1’de görüleceği üzere ekonomik ve sosyal haklardan haberdar olma oranlarının diğer haklara oranla daha fazla olduğu görülmektedir ve kişisel hak ve özgürlüklere dair haklarından haberdar olma oranları da oldukça yüksektir.

Tablo 2. Öğretim Üyelerinin Anayasa’da Belirtilmiş Olan Hak ve Ödevleri Bilme Düzeyinin Düşük Olduğu Hakların Frekans Tablosuna Göre Dağılımı

	Tamamen Sahibiyim Bilgi		Az Biliyorum		Bilmiyorum	
	Frekans	Yüzde (%)	Frekans	Yüzde (%)	Frekans	Yüzde (%)
Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz.	106	42,1	45	17,8	100	40,1
Sürelili veya süresiz yayın önceden izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz.	76	30,5	59	23,4	126	46,0
Kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri ile basın araçları, suç aleti olduğu gerekçesiyle	100	40,0	44	17,6	107	42,4

zapt ve müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonulamaz.						
Kişiler ve siyasi partiler, kamu tüzelkişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme ve yayım araçlarından yararlanma hakkına sahiptir.	111	44,2	32	12,8	108	43,0
Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir.	122	48,4	48	19,0	81	32,6
Herkes, önceden izin almadan, silahlı ve silahlı toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.	112	44,5	50	20,0	89	35,6
Çalışanlar ve işverenler, üyelerinin çalışma ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için önceden izin almaksızın sendikalar ve üst kuruluşlar kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten serbestçe çekilme haklarına sahiptir.	114	45,5	23	9,1	114	45,5
İşçiler ve işverenler, karşılıklı olarak ekonomik ve sosyal durumlarını ve çalışma şartlarını düzenlemek amacıyla toplu iş sözleşmesi yapma hakkına sahiptirler.	147	58,5	27	10,9	77	30,6

Tablo 2’de de görülebileceği gibi, öğretim üyelerinin haberdar olma oranlarının düşük olduğu haklar ise, örgütlenme hakları ile haberleşme özgürlüğüne dair haklardır.

Tablo 3. Öğretim Üyelerinin Anayasa’da Belirtilmiş Olan Hak ve Ödevleri Benimseme Düzeyinin Yüksek Olduğu Hakların Frekans Tablosuna Göre Dağılımı

	Aynı Kadlıyorum		Biraz Kadlıyorum		Kadlıyorum	
	Frekans	Yüzde (%)	Frekans	Yüzde (%)	Frekans	Yüzde (%)
Herkes yaşama maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir	230	91,6	21	8,4	-	-0
Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir	229	91,1	22	8,9	-	-
Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir.	238	95,0	13	5,0	-	-

Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır.	204	81,4	47	18,6	-	-
Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.	231	92,1	20	7,5	-	-
Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir.	209	83,2	42	16,8	-	-
Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.	220	87,6	31	12,4	-	-
Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir.	221	88,0	30	12,0	-	-
Herkes, meşrû vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.	216	86,2	32	12,6	3	1,3
Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.	229	91,3	19	7,5	3	1,2
Çalışma, herkesin hakkı ve görevidir.	217	86,3	34	13,7	-	-
Ücret, emeğin karşılığıdır.	222	88,4	29	11,6	-	-
Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.	227	90,4	24	9,6	-	-
Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir.	228	90,9	23	9,1	-	-
<i>Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasî parti içinde siyasî faaliyette bulunma ve halk oylamasına katılma hakkına sahiptir.</i>	222	88,3	25	10,1	4	1,7

Araştırma sonuçlarına göre, öğretim üyelerinin Anayasada belirtilmiş olan hak ve ödevleri benimseme oranlarının en yüksek olduğu haklar ise, bireysel hak ve özgürlükler, eğitim hakkı ve sosyal güvenliğe dair haklardır.

Tablo 4. Öğretim Üyelerinin Anayasa'da Belirtilmiş Olan Hak ve Ödevleri Benimseme Düzeyinin Düşük Olduğu Hakların Frekans Tablosuna Göre Dağılımı

	Aynı Katılıyor		Biraz Katılıyor		Katılmıyorum	
	Frekans	Yüzde (%)	Frekans	Yüzde (%)	Frekans	Yüzde (%)
Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir.	145	57,7	106	42,2	-	-
Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz.	133	53,1	102	40,6	26	6,3
Sürelili veya süresiz yayın önceden izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz.	105	41,7	117	46,8	29	11,5
Kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri ile basın araçları, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonulamaz.	126	50,4	103	40,9	22	8,7
Kişiler ve siyasî partiler, kamu tüzelkişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme ve yayım araçlarından yararlanma hakkına sahiptir.	108	43,2	129	51,4	24	5,4
Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir.	140	55,9	60	23,9	51	20,2
Herkes, önceden izin almadan, silahlı ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.	93	36,9	87	34,7	71	28,4

Çalışanlar ve işverenler, üyelerinin çalışma ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için önceden izin almaksızın sendikalar ve üst kuruluşlar kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten serbestçe çekilme haklarına sahiptir.	142	56,6	87	34,5	22	8,9
---	-----	------	----	------	----	-----

Öğretim üyelerinin benimseme oranlarının düşük olduğu haklar ise, genelde kolektif özgürlükleri kullanma noktasında görülmektedir. Sendikalaşma ve toplu gösteri hakkına dair öğretim üyelerinin verdikleri tepkiler dikkate değerdir.

Frekans dağılımı sonuçları, öğretim üyelerinin sayıları az da olsa bir kısmının temel yurttaşlık hak ve ödevlerini yeterince bilmediklerini açığa çıkarmıştır.

Tablo 5 Öğretim Üyelerinin Anayasada Belirtilen Hak ve Sorumlulukları Benimseme ve Bilme Düzeylerine İlişkin İfadelere Verilen Yanıtlar

		Benimseme Oranları		Bilme Oranları	
		O	SS	O	SS
1	Herkes yaşama maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.	1.10	0.38	1.32	0.70
2	Hiç kimse zorla çalıştırılmaz. Angarya yasaktır.	1.21	0.50	1.41	0.74
3	Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir.	1.08	0.28	1.32	0.69
4	Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir.	1.05	0.21	1.31	0.68
5	Kimsenin konutuna dokunulamaz.	1.20	0.43	1.40	0.78
6	Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır.	1.18	0.42	1.38	0.74
7	Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır	1.19	0.42	1.25	0.64
8	Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.	1.11	0.41	1.44	0.79
9	Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir.	1.19	0.45	1.78	0.92
10	Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve	1.56	0.72	1.54	0.85

	yayma hakkına sahiptir.				
11	Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.	1.14	0.42	1.97	0.90
12	Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz.	1.74	0.93	2.15	0.86
13	Sürelili veya süresiz yayın önceden izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz.	1.98	1.02	2.02	0.90
14	Kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri ile basın araçları, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonulamaz.	1.83	0.99	1.98	0.93
15	Kişiler ve siyasî partiler, kamu tüzeltme işlerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme ve yayım araçlarından yararlanma hakkına sahiptir.	1.90	0.93	1.86	0.93
16	Düzeltilme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir.	1.44	0.74	1.84	0.88
17	Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir.	1.93	1.20	1.91	0.89
18	Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.	2.29	1.23	1.44	0.82
19	Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir.	1.13	0.38	1.46	0.80
20	Herkes, meşrû vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.	1.22	0.61	1.71	0.84
21	Hiç kimse kanunen tâbi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz.	1.40	0.78	1.73	0.88
22	Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.	1.28	0.55	1.72	0.84
23	Kamu görev ve hizmetinde bulunanlara karşı, bu görev ve hizmetin yerine getirilmesiyle ilgili olarak yapılan isnatlardan dolayı açılan hakaret davalarında, sanık, isnadın doğruluğunu ispat hakkına sahiptir.	1.42	0.78	1.73	0.90
24	Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlâl edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir.	1.16	0.43	1.25	0.62
25	Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır.	1.08	0.28	1.18	0.56
26	Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun	1.13	0.49	1.52	0.80

	bırakılamaz.				
27	Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir.	1.28	0.50	1.52	1.30
28	Çalışma, herkesin hakkı ve görevidir.	1.17	0.46	1.55	0.84
29	Kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz.	1.27	0.67	2.00	0.95
30	Çalışanlar ve işverenler, üyelerinin çalışma ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için önceden izin almaksızın sendikalar ve üst kuruluşlar kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten serbestçe çekilme haklarına sahiptir.	1.83	1.42	1.72	0.90
31	İşçiler ve işverenler, karşılıklı olarak ekonomik ve sosyal durumlarını ve çalışma şartlarını düzenlemek amacıyla toplu iş sözleşmesi yapma hakkına sahiptirler.	1.31	0.56	1.52	0.82
32	Toplu iş sözleşmesinin yapılması sırasında, uyuşmazlık çıkması halinde işçiler grev hakkına sahiptirler.	1.33	0.59	1.34	0.67
33	Ücret, emeğin karşılığıdır.	1.11	0.32	1.41	0.77
34	Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.	1.09	0.29	1.38	0.73
35	Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir.	1.10	0.34	1.24	0.60
36	Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür.	1.43	0.88	1.38	0.75
37	Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasî parti içinde siyasî faaliyette bulunma ve halk oylamasına katılma hakkına sahiptir.	1.16	0.51	1.43	0.77
38	Vatandaşlar, siyasî parti kurma, usulüne göre partilere girme ve partilerden ayrılma hakkına sahiptir.	1.21	0.51	1.50	0.81
39	Her Türk, kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir.	1.28	0.65	1.27	0.64
40	Vatan hizmeti, her Türkün hakkı ve ödevidir.	1.39	0.77	1.26	0.61
41	Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür.	1.26	0.59	1.84	0.90
42	Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye'de ikamet eden yabancılar, kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne yazı ile başvurma hakkına sahiptir.	1.44	0.68	1.66	0.88
43	Yurttaşlar ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının elinde bulunan bilgilere erişebilme hakkına sahiptir.	1.40	0.68	1.15	0.39
	Genel Ortalama	1.44	0.62	1.55	0.82

Tablo 5’deki verilere genel olarak bakıldığında; buradaki ifadelerin, frekans tablolarının yorumlanması esnasında ortaya çıkan sonuçlarla uyumlu olduğu görülmektedir. Buradan hareketle, öğretim üyelerinin din ve vicdan özgürlüğü ile düşünce ve kanaat özgürlüğü konularında oldukça hassas oldukları söylenebilir. En temel insan hakkı olan bu haklara dair öğretim üyelerinin tepkileri olağandır. Meslekleri gereği sürekli kendini yenileyen, yeniliklere açık, üretken, hoşgörülü ve özgür düşüncüyü savunması gereken akademisyenlerin bu tepkileri anlamlıdır. Oysa ülke gerçeği, düşünce ve ifade özgürlüğü konusunda oldukça sorunludur. Günümüzde yurttaşlar bu hakkı kullanırken, tereddüt edebilmekte ve endişe hissedebilmektedirler.

Öğretim üyelerinin basın ve yayın haklarına dair verdikleri tepkiler de önemlidir. Günümüzde medya, gündemi belirleyen ve yönlendiren en önemli güçlerden biridir. Dolayısıyla öğretim üyelerinin bu hakka verdikleri tepkiler anlamlıdır. Öğretim üyelerinin ekonomik haklar konusunda da hassas oldukları görülmektedir. İnsanların zorla ve kendilerine uygun olmayan işlerde çalıştırılmamaları önemli ekonomik haklardan bir tanesidir. Sendikal haklar da ekonomik ve sosyal hakların başında gelmektedir. Örgütlü toplum, demokrasinin vazgeçilmezidir. Kapitalist sistemin sert ve acımasız yönlerine karşı koymanın yegâne yolu örgütlü birliklerdir. Sendikalar da bu bağlamda ele alınmalıdır. Öğretim üyelerinin bu konuda duyarlı oldukları gerek düz tabloların yorumlanmasında gerekse anova testinin yorumunda göze çarpmaktadır. Burada dile getirilmesi gereken bir husus da ülkemizdeki sendika gerçeğidir. İşçi ve memur sendikalarının ayrı haklara sahip olması ve hatta memur sendikalarının “kâğıt üzerinde sendikalar” görünümünde olması dikkate değerdir. Memur sendikalarının toplu görüşme ve grev hakkının olmaması gerçekte bir sendikada olması gereken haklardan mahrum olduğunun göstergesidir.

Özetlemek gerekirse araştırmanın sonuçları, öğretim üyelerinin temel insan hak ve özgürlüklerinden olan düşünme ve ifade özgürlüğüne dair haklar ile ekonomik haklar konusunda hassas ve duyarlı olduklarını göstermektedir.

Araştırmaya katılan öğretim üyelerinin vatandaşlık haklarını benimsemeye ilişkin ifadelerine verdikleri puanların ortalaması $O=1.44$ olup, bu sonuç öğretim üyelerinin vatandaşlık haklarını benimseme düzeylerinin ortalamaya yakın olduğunu göstermektedir. Yapılan bu değerlendirme sonucunda ise, öğretim üyelerinin özellikle basın yayın özgürlüğüne dair haklar ile sosyal haklar içinde belirtilebilecek olan hukuksal hakları benimseme oranlarının diğerlerine oranla daha yüksek olduğu göze çarpmaktadır.

Öğretim üyelerinin Anayasada belirtilmiş olan hak ve sorumluluklarını bilip benimseme düzeyleriyle ilgili veriler anova testine göre ele alınıp değerlendirildiğinde, anayasada belirtilmiş olan hak ve sorumlulukları bilme ve benimseme oranlarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu

sonuçlara bakarak öğretim üyelerinin yurttaşlık bilinçlerinin yüksek olduğunu hak ve sorumluluklarını bilip, benimsediklerini söylemek mümkündür. Bu sonuç araştırmanın temel hipotezini doğrulamaktadır.

Varyans Analizi

Öğretim Üyelerinin Anayasa’da belirtilmiş olan hak ve ödevleri bilme ve benimseme düzeyine ilişkin puanlarının, çeşitli özelliklere göre farklılıkları iki kategorili değişkenlerde “t” testi ve ikiden fazla kategoriye sahip değişkenlerde de tek yönlü anova analizi ile incelenmiştir.

Tablo 6. Öğretim Üyelerinin Anayasa’da Belirtilmiş Olan Hak ve Ödevleri Benimseme Düzeyine İlişkin Puanların Farklılıkları

		<i>O</i>	<i>SS</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Cinsiyet	Kadın	1.40	0.30	2.28	0.14
	Erkek	1.32	0.27		
Medeni durum	Bekar	1.48	0.30	2.74	0.00*
	Evli	1.30	0.26		
Doğum yeri	Köy	1.27	0.26	5.35	0.00*
	Kasaba	1.23	0.15		
	İlçe	1.49	0.31		
	İl	1.32	0.27		
Yaş	25-30	1.48.	0.34	4.10	0.00*
	35-40	1.33	0.26		
	45-50	1.29	0.25		
	55 +	1.26	0.23		
Akademik kariyer	Prof. Dr.	1.32	0.21	2.28	0.10
	Doç. Dr.	1.28	0.20		
	Yrd. Doç. Dr.	1.39	0.34		
Bölüm/Alan	Sağlık	1.43	0.25	4.70	0.04*
	Mühendislik	1.38	0.28		
	Fen bilimleri	1.35	0.26		
	Sosyal bilimler	1.25	0.28		
Gelir düzeyi	1500-2000	1.16	0.00	1.31	0.270
	2001-3000	1.37	0.35		
	3001-3500	1.40	0.20		
	3501+	1.30	0.19		

*p<0.05

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, öğretim üyelerinin vatandaşlık haklarını benimseyip benimsememelerine ilişkin genel puan ortalamaları medeni durum, doğum yeri, yaş ve alana göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Buna göre, bekar öğretim üyelerinin evlilere göre; ilçede doğanların diğer bölgelerde doğanlara göre; 25-35 yaş arasında yer alanların diğer yaş aralığında yer alanlara göre ve sağlık alanında çalışanların diğer alanlarda çalışanlara göre vatandaşlık haklarını daha çok benimsedikleri söylenebilir.

Tablo 7. Öğretim Üyelerinin Anayasa'da Belirtilmiş Olan Hak ve Ödevleri Bilme Düzeyine İlişkin Puanların Farklılıkları

		<i>O</i>	<i>SS</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Cinsiyet	Kadın	1.52	0.45	2.45	0.58
	Erkek	1.56	0.51		
Medeni durum	Bekar	1.66	0.57	3.17	0.21
	Evli	1.53	0.48		
Doğum yeri	Köy	1.47	0.50	2.30	0.07
	Kasaba	1.93	0.80		
	İlçe	1.59	0.42		
	İl	1.53	0.48		
Yaş	25-30	1.52	0.40	4.03	0.00*
	35-40	1.69	0.56		
	45-50	1.46	0.46		
	55 +	1.30	0.30		
Akademik kariyer	Prof. Dr.	1.30	0.30	6.29	0.00*
	Doç. Dr.	1.64	0.49		
	Yrd. Doç. Dr.	1.60	0.54		
Bölüm	Sağlık	1.69	0.55	1.95	0.12
	Mühendislik	1.47	0.35		
	Fen bilimleri	1.42	0.51		
	Sosyal bilimler	1.54	0.51		
Gelir düzeyi	1500-2000	1.11	0.00	3.18	0.02*
	2001-3000	1.52	0.46		
	3001-3500	1.78	0.57		
	3501+	1.51	0.49		

*p<0.05

O: Ortalama değerler

S: Standart sapmalar

F: Ölçeğe İlişkin Puanların Farklılıkları

P: Anlamlılık Düzeyi

Analiz sonuçlarına göre, Tablo 7’de görüldüğü üzere, öğretim üyelerinin doğum yerleri, alanları, cinsiyetleri ve medeni durumları ile yurttaşlık hak ve sorumluluklarını bilme düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Araştırma sonuçları, öğretim üyelerinin yurttaşlık hak ve sorumluluklarını bilme düzeylerinde, bu değişkenlerin etkili olmadığını göstermektedir.

Öğretim üyelerinin yaşları, gelir durumları ve akademik kariyerleri ile yurttaşlık hak ve sorumluluklarını bilme düzeyleri arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre, 35-45 yaşları arasındaki öğretim üyelerinin yurttaşlık hak ve sorumluluklarını bilme düzeyleri diğer yaş gruplarına oranla daha yüksektir. Aynı zamanda analiz sonuçlarına göre, öğretim üyelerinin gelir durumları yükseldikçe, yurttaşlık hak ve sorumluluklarını bilme oranları yükselmektedir. Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi Akademik kariyer yükseldikçe öğretim üyelerinin hak ve sorumluluklarını bilme oranları da artmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Üniversite denilince felsefi tartışma ortamında akıl sürecini duygusal sürecin önüne alan, kişilerin olayları görerek ve tartışarak farkına varılabilirliğini sağlayan ortamlar akla gelmektedir. Üniversiteler, evrensel birimler olup geçmişten günümüze otoriteden bağımsız olarak bilgi üretmek ve yaymak konusunda çetin bir mücadeleden geçen ve halen de bu mücadeleyi devam ettiren kurumlardır. Üniversiteler bu bağlamda hep otoriteye karşı özgür tartışma ortamında, eleştirel düşünmeyi savunmuşlardır. Yalnızca dersimi veririm, vazifemi yaparım başka şeylerle ilgilenmem türü yaklaşımlar, evrensel üniversite mantığı ile uyum içinde değildir. Üniversitelerin sadece bugünü değil, yarınları da öngörmek ve buna uygun birey yetiştirmek gibi yükümlülükleri bulunmaktadır. Eğitim, araştırma işlevleri yanında üniversiteler, toplumu aydınlatma sorumluluğunu da yerine getirmek zorundadırlar.

Herkesin kabul edeceği üzere, öğretim üyelerinin aydınlanmış, donanımlı, görgülü, ufku geniş, toplumun gelişme dinamiklerini yaratan, topluma öncülük eden ve o toplumun beyin takımını oluşturan kişilerden oluşması beklenir. Öğretim üyelerinin, eğitim ve öğretim, bilimsel araştırma ve buldukları coğrafyadaki toplumun bilinçlenmesini sağlamak üzere üç temel yükümlülüklerinin bulunduğunu ifade etmek mümkündür. Bu anlamda yetişmiş aydın kimlikli bilim adamı veya öğretim üyesi, içinde yaşadığı toplumun veya daha geniş anlamda dünyanın sorunlarını izlemek, analiz etmek ve bilimsel bakış açısı içerisinde kendi görüşlerini oluşturmak durumundadır. Ayrıca, kendi alanlarında derin bir bilgi birikimine sahip olmaları da olmazlardandır. Dolayısıyla, öğretim üyelerinin, hak ve sorumluluklarının farkında olan, gerektiğinde tepki göstermesini bilen, etrafına duyarlı yani aktif yurttaşlık anlayışını benimsemiş bireyler olmaları beklenmektedir.

Bütün bu sayıtlılardan hareketle, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Öğretim Üyelerinin yurttaşlık hak ve sorumluluklarını bilme ve benimseme düzeyleri üzerine yapılan bu çalışmada, yukarıda da belirtildiği gibi öğretim üyelerinin genelinin yurttaşlık bilincinin yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Bütün bunlara rağmen, üniversitede görev yapan öğretim üyelerinin, az da olsa bir kısmının etraflarıyla ilgilenmediklerini, üniversiteyi sadece derslerden ve binalardan ibaret gördüklerini söylemek abartılı bir ifade olmayacaktır. Hak aramayı bilmeyen ve tahammül edemeyen anlayıştaki bireylerin evrensel üniversite (mantığı) içindeki yerleri ise sorgulanmalıdır.

Bütün bunlara bağlı olarak, Türkiye Cumhuriyeti üniversiteleri ve bunlarda görev yapan akademisyenlerin gerek felsefi alanda gerekse kendi alanlarında yeterlilikleri de tartışmaya açıktır. Akademisyen yetiştirilmesi süreci de ülkemizdeki sıkıntılı konulardan biridir. Siyasi otoritelerin üniversiteleri kontrol etmek istemeleri; yeteneğe, başarıya ve liyakate göre değil de, başka ölçütlere ve kurulan ilişkilere göre eleman alınması, üniversitelerimizin karşılaştığı ciddi sorunların başında gelmektedir. Son zamanlarda gerekli alt yapısal ve üst yapısal hazırlıkları yapılmadan üniversitelerin açılması, eğitimin kalitesini gittikçe düşürmüştür. Özellikle akademisyen yetersizliği ve akademisyen yetiştirme konusundaki sıkıntılar oldukça yüksek boyutlardadır. Üniversiteleri, bir takım siyasi görüş ya da grupların (dinsel-siyasal) arka bahçeleri haline getirme çabaları da bazı kesimler tarafından oldukça ciddi bir şekilde hissedilmekte ve kaygıyla izlenmektedir.

Aynı zamanda üniversitelerin özerkliği de ülkemizde oldukça problemlidir. Hoşgörü ortamının olmadığı, özgürlüklerden uzak ve baskıcı bir ortamda evrensel düzeyde bilgi üretilmesi mümkün değildir. Özellikle 1980'lerden sonra üniversitelerin depolitize edilme süreçleri ve özerkliklerinin oldukça sınırlanması, onları siyasi otoriteye daha bağımlı hale getirmiştir. Özerkliğini yitiren ve siyasi otoriteye bağımlı kılınan üniversitelerde ise farklı sesler yeterince duyulamayacaktır.

Günümüzde yaşanan olumsuz gelişmeler de öğretim üyelerinin aktif yurttaşlık anlayışını benimsemelerini negatif yönde etkilemektedir. Özellikle, özgürlükler (düşünce ve ifade özgürlüğü, toplu gösteri özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, haberleşme özgürlüğü vb.) konusundaki kısıtlama ve sıkıntılar bütün yurttaşları olduğu gibi öğretim üyelerini de etkilemekte bir bakıma pasifleştirmektedir. Yani kendilerine verilenle yetinen, siyasi otoriteye uygun davranan bireyler topluluğuna, öğretim üyeleri de katılmaktadırlar ya da katılmak zorunda kalmaktadırlar.

Gelişmiş demokrasilerde, bireylerin yasalar ve kendilerine verilenler karşısında silik kaldıkları pasif yurttaşlık anlayışının değil, aktif yurttaşlık anlayışının egemen olduğu görülmektedir. Yani günümüz gelişmiş demokrasilerinin insanı, hak ve sorumluluklarını bilmekte ve gerektiğinde

arayabilmektedir. Dolayısıyla ülkemizde yurttaşların hak ve sorumluluklarını ne kadar bildikleri tartışmalıdır. Toplumun en bilinçli kesimi olan öğretim üyelerinin anayasada belirtilmiş olan hak ve sorumluluklarını bilmeleri ve benimsemeleri, onların aynı zamanda aktif yurttaşlık anlayışına daha yakın olduğunu göstermektedir. Yurttaşlık algısını ölçmekte bizim kullandığımız soru formu elbette tek başına yeterli değildir. Yurttaşlık pratikleri bu çalışma esnasında sorgulanmamıştır. Yurttaşlık pratiklerine dair başka bir çalışma yapılabilir ve yapılmalıdır.

Öğretim üyeleri üzerinde yapılan bu çalışma, yurttaşlık haklarına dair yapılan nadir çalışmalardan bir tanesidir. Literatüre baktığımızda son zamanlarda yurttaşlığa dair çalışmaların arttığı görülse de, bu çalışmalar kuramsal olarak gerçekleştirilmekte, uygulamalı olarak yapılmamaktadır. Akademik çalışmaların genelde kuramsal, betimleyici ve tarihsel nitelikler taşımakta olduğu görülmektedir. Kuramsal nitelikteki çalışmaların yanında uygulamalı yapılan çalışmalara bakıldığında da, alan araştırmasına pek fazla rastlanılmamıştır. Uygulamalı yapılan çalışmalarda ise genelde mülakat tekniği göze çarpmaktadır. Bu çalışmamız bu alanda yapılacak diğer çalışmalar için esin kaynağı olabilir.

Sonuç olarak, Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kadar toplumsal yapımızdaki sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal değişimler ve dönüşümler, 'yurttaş' oluşturma ve yetiştirmeyle ilgili anlayışın da değişim ve dönüşümlere uğramasına neden olmuştur. Bugün Türkiye Cumhuriyeti'nde kuldan tebaaya, tebaadan yurttaşa, yurttaşlık olgusu ve kimlik sorunları tartışılmaktadır. Batıda birkaç yüzyıla sığın toplumsal değişiminin ülkemizde, zaman zaman kopuşlara uğrasa da, onlarca yıla sığdırılmaya çalışıldığı 21. Yüzyılın toplumsal ve siyasal tarihini, Türk insanının kulluktan yurttaşlığa yürüyüşünün mücadelesi olarak özetlemek olasıdır.

Yaşanan bütün gelişmelere bakıldığında, yurttaşlık olgusunun, hem siyasi hem de akademik düzeyde gündemi meşgul ettiği görülmektedir. İleride de bu konuya dair tartışmaların azalmayacağını, aksine hız kazanarak devam edeceğini söylemek yerinde bir ifade olacaktır.

KAYNAKÇA

- AKŞİN, Sina (1995), **Türkiye Tarihi 3**, Cem Yayınevi, İstanbul.
- AVCIOĞLU, Doğan (1995), **Milli Kurtuluş Tarihi 1918'den 1995**, Cilt 1, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- AYDIN, Suavi (1998), **Kimlik Sorunu, Ulusallık ve Türk Kimliği**, Öteki Yayınevi, Ankara.
- BARBALET, J. M. (1988), **Citizenship; Rights, Struggle and Class Inequality**,

University of Minnesota Press, Minneapolis.

- BARBER**, Benjamin R. (1995), **Güçlü Demokrasi: Yeni Bir çağ İçin Katılımcı Siyaset**, (Çev. Mehmet Beşikçi), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BENDİĞ**, Reinhard (1964), **Nation-Building and Citizenship**, New York: John Wiley & Sons, Inc.
- BİLGİN**, Nuri (1997), **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- ÇAVDAR**, Tevfik (1995), **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, İmge Yayınevi.
- ÇAVDAR**, Tevfik (2000), **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950-1995**, İmge Yayınevi.
- EKİNCİ**, Tarık Ziya (2000), **Vatandaşlık Açısından Kürt Sorunu ve Çözüm Önerisi**, Küyerel Yayınları, İstanbul.
- ERDOĞAN**, Mustafa (1999), **Anayasal Demokrasi**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- FALK**, R. (1994), **"The Making of Global Citizenship"** in B. Van Van Steenberg (ed.) **The Condition of Citizenship**, London, Thousand Oaks, New Delhi, Sage Publications.
- EROL**, Nuran (1997), **Yurttaşlık ve Demokrasi: Çoğulcu Bir Yurttaşlık Kavramına Doğru**, (Yay.Haz. Nuri Bilgin) Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- GİDDENS**, Anthony (1994), **Modernliğin Sonuçları**, (Çev. E. Kuşdil.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- GÖZÜBÜYÜK**, A. Ş. (2000), **Türk Anayasaları**, Turhan Kitabevi, Ankara.
- GUIBERNAU**, Montserrat (1997), **Milliyetçilikler**, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- GÜVENÇ**, Bozkurt (1998), **Cumhuriyet ve Kimlik: Konu, Sorun, Kapsam ve Bağlam**. 75. Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru, TETTV, İstanbul.
- HABERMAS**, J. (2004), **Kamusal Alan**, Ed. Meral Özbek, Kamusal Alan, Hil Yayınları, İstanbul
- HALL**, S and **Held**, D. (1995), **"Yurttaşlar ve Yurttaşlık"**, Der. Stuart Hall ve Martin Jacques, Yeni Zamanlar, 1990'larda Politikanın Değişen Çehresi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- HEATER**, Derek (1999), **What is Citizenship**, Cambridge, UK: Polity Press.
- IGNATIEFF**, Michael (1995), **"The Myth of Citizenship"**, Ronald Beiner (Ed.) **Theorizing Citizenship**, Albany: State University of New York Press.
- KADIOĞLU**, Ayşe (1999), **Cumhuriyet idaresi Demokrasi Muhakemesi**, Metis Yayınları, İstanbul.
- KARPAT**, Kemal (2003), **Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm**, İmge Kitabevi, Ankara.
- KAYA**, Ayhan (2000), **"Yurttaşlık, Azınlıklar ve Çokkültürlülük"**, İç. Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar, Çev. Ayhan Kaya, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- KAYA**, Ayhan (2007), **Uluslar Arası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar**, Der. Ayhan Kaya ve Günay Göksu Erdoğan, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- KONGAR**, Emre (1998), **21. Yüzyılda Türkiye**, 200'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KYMLICKA**, Will (1998), **Çokkültürlü Yurttaşlık**, Azınlık Haklarının Liberal

- Teorisi, (Çev. Abdullah Yılmaz), Ayrıntı, İstanbul.
- LACLAU**, Ernest (1995), **Siyasal Kimliklerin Oluşumu**, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- LECA**, Jean (1996), **Bireycilik ve Yurttaşlık. Dersimiz Yurttaşlık.** (Der. E. Balibar ve D. Borne), Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- MARDİN**, Şerif (1995), **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MARSHALL**, T.H. (1963), “**Citizenship and Social Class**” in T.H. Marshall, *Sociology at the Crossroads and Other Essays*, London: Heinemann Educational Books Limited, pp. 67-127.
- MARSHALL**, T. H., **BOTTOMORE**, T. (2000), **Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar**, (Çev. Ayhan Kaya), Gündoğan Yay., Ankara, I. Baskı.
- MARSHALL**, Gordon (1999), **Sosyoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- MILLER**, David (2000), **Citizenship and National Identity**, Blackwell Publishers.
- SARIBAY**, Ali Yaşar (1992), **Siyasal Sosyoloji**, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- SCHNAPPER**, Dominique (1995), **Yurttaşlar Cemaati Modern Ulus Fikrine Dair**, Çev. Özlem Okur, Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- SOYSAL**, Yasemin Nuhoğlu (1994), **Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe**, Chicago: The University of Chicago Press.
- TANİLLİ**, Server (2000), **Uygarlık Tarihi**, Adam Yayınları, İstanbul.
- TANÖR**, Bülent (1997), **Osmanlı - Türk Anayasal Gelişmeleri (1789 - 1980)**, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., İstanbul.
- TOSUN**, T. (2005), “**Anayasal Vatandaşlık Çerçevesinde Çözüm**”, 27 Eylül 2005. (<http://www.zaman.com.tr/?bl=yorumlar&alt?&hn=203149>).
- TOURAINÉ**, Alain (2000), **Modernliğin Eleştirisi**, (Çev. Hülya Tufan), YKY, İstanbul.
- TUNÇAY**, Mete (1992), “**Siyasal Tarih: 1902-1923**”, Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye: 1923-1980, (Haz. Sina Akşin) Cem Yayın Evi, İstanbul.
- TURNER**, Bryan, S. (1993), “**Contemporary Problems in the Theory of Citizenship**” in B. S. Turner (ed.) *Citizenship and Socieal Theory*, London: Sage.
- ÜSTEL**, Füsün (1999), **Yurttaşlık ve Demokrasi**, Dost, Ankara.
- VAROL**, Muharrem (1997), **Kuramda ve Gerçeklikte Yurttaş**, İç. Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, Yay. Haz. Nuri Bilgin, Bağlam Yayınları, İstanbul.